

3. Дядькин Д.С. Совершенствование уголовно-правового института соучастия в преступлении: дис. на стиск. учен. степени к.ю.н.: 12.00.08 „уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право” / Дядькин Дмитрий Сергеевич. – М., 2002. – 231 с.
4. Гришаев П.И. Соучастие по советскому уголовному праву / П.И. Гришаев, Г.А. Кригер. – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1959. – 256 с.
5. Ковалев М.И. Соучастие в преступлении: монография / М.И. Ковалев. – Екатеринбург: Изд-во УрГЮА, 1999. – 204 с.

УДК 343.814(477)

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СТВОРЕННЯ Й СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ТЕРИТОРІЇ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Іваньков І.В., к.ю.н.

*Чернігівський юридичний коледж
Державної пенітенціарної служби України*

Зміст статті присвячений дослідженню процесу створення і становлення системи установ виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі на території Російської імперії до 1917 року. Головну проблему автор вбачає в аналізі змісту діючих на той час нормативно-правових актів та дослідженні конкретних юридичних та історичних документів, що дозволяє створити цілісну систему уявлень про стан і діяльність органів управління та кримінально-виконавчих установ на території Російської імперії.

Ключові слова: пенітенціарна система; органи та установи виконання кримінальних покарань; ув'язнені; засуджені; режим; тюрма; дострокове звільнення.

Иваньков И. В. ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ СОЗДАНИЯ И СТАНОВЛЕНИЯ СИСТЕМЫ МЕСТ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ НА ТЕРРИТОРИИ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ / Черниговский юридический колледж Государственной пенитенциарной службы Украины, Украина

Содержание статьи посвящено исследованию процесса создания и становления системы учреждений исполнения уголовного наказания в виде лишения свободы на территории Российской империи до 1917 года. Главную проблему автор видит в анализе содержания действующих в то время нормативно-правовых актов и исследовании конкретных юридических и исторических документов, что позволяет создать целостную систему представлений о состоянии и деятельности органов управления и уголовно-исполнительных учреждений на территории Российской империи.

Ключевые слова: пенитенциарная система; органы и учреждения исполнения уголовных наказаний; заключенные; осужденные; режим; тюрьма; досрочное освобождение.

Ivankov I.V. HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS OF CREATION AND ESTABLISHMENT OF PLACES OF DETENTION IN THE RUSSIAN EMPIRE / Chernihiv law college of the State penitentiary system Ukraine, Ukraine

The matter of the article is dedicated to the analysis of the creation and development of institutions of execution of criminal punishment by imprisonment in the Russian Empire until 1917. The core problem the author sees in the analysis of the content of existing at the time regulations and the study of specific legal and historical documents, which allows you to create a coherent system of ideas about the status and activities of governments and penal institutions in the Russian Empire.

Key words: penitentiary system, penal bodies and institutions, imprisoned convicts, mode, prison, pretime (release).

Україна як суверенна і незалежна держава проголосила своїм головним обов'язком необхідність забезпечення прав людини та їх гарантії як найвищих соціальних цінностей у галузі виконання кримінальних покарань. Одним із вирішальних факторів успіху в цій діяльності повинна стати докорінна зміна існуючих соціально-правових відносин, які повинні орієнтуватись на ресоціалізацію і виправлення осіб, засуджених до кримінальних покарань.

Об'єктивне дослідження правових засад функціонування системи тюрем та тюремних установ на території Російської імперії, визначення їх ролі і місця в державотворчому процесі є повчальним і корисним у застереженні від помилок у процесі сучасного державотворення на шляху створення сучасної пенітенціарної системи.

Проблема створення та функціонування системи органів, які виконували покарання у вигляді позбавлення волі, в історико-правовому плані до певної міри вивчалася в дореволюційній, радянській і пострадянській літературі. Визначено значну роль досліджень дореволюційних авторів М.М. Галкіна-Враского, М.М. Гернета, П.О. Кашкарова, С.В. Познишева, М.С. Таганцева, І.Я. Фойницького та ін. Багато в чому саме ідеї цих науковців поклали початок розвитку кримінально-виконавчого права в Російській імперії і стали основними теоретичними джерелами тюремної реформи кінця XIX – початку XX століття.

Серед сучасних російських науковців, які вивчали діяльність тюремного управлінського апарату і правове становище його службовців у період до 1917 року, слід згадати Л.І. Беляєву, М.Г. Деткова, А.П. Печнікова. У 90-роки XX, на початку XXI ст. дослідження різних аспектів дореволюційного періоду функціонування карально-охоронної, і зокрема, пенітенціарної системи в Україні стали предметом наукового пошуку українських вчених В.М. Чиснікова, О.Н. Ярмиша, А.С. Чайковського, М.Г. Щербака та О.П. Неалова.

Метою написання даної статті є висвітлення історико-правових аспектів утворення, розвитку та функціонування центральних і місцевих органів управління кримінально-виконавчою системою Російської імперії, її структурних підрозділів та політико-правових наслідків їх діяльності. Системний ретроспективний аналіз досвіду функціонування пенітенціарної системи на різних історичних етапах дозволить напрацювати певні пропозиції, спрямовані на подальше структурно-організаційне удосконалення системи установ та органів виконання кримінальних покарань, застереження від помилок у процесі сучасного нормативно-правового забезпечення їх роботи.

Аналіз історичних джерел показує, що тюремне ув'язнення як вид покарання, спрямованого на свободу, на території України та Росії почало застосовуватись у період Києворуської доби за часів роздробленості князівств. Про це свідчать матеріали перших відомих вітчизняних пам'яток права – договір руських з греками при князі Ігорі 945 р. [1, 9-10], Мирна грамота новгородців з німцями 1195 р., договір князя Мстислава Давидовича з Ригою і Готландом 1229 р. [1, 11]. Для доби Руської правди також було характерним ув'язнення: «Будеть ли сталь на разбои безъ всякая свады, то за разбойника люди не платятъ, но выдадять и всего съ женою и с детми на потокъ и на разрабление» [2, 89], але воно застосовувалось не як покарання, а як елемент помсти за вчинений злочин, як додаток до іншого покарання, що носило, як правило, майновий характер. Дослідження пам'яток права, які діяли на території України в більш пізні періоди, наприклад, Литовських статутів у редакції 1529, 1566, 1588 років [3, 127], Магдебурзького права [4, 374-387], «судових обрядок» Запорозької Січі [5, 63-74] показує, що упорядники цих документів не вважали тюремне ув'язнення самостійним видом покарання за кримінальні злочини і не приділяли порядку і умовам його виконання достатньої уваги, хоча і внесли низку істотних змін до системи існуючих кримінальних покарань, фактично сприявши відокремленню кримінально-виконавчої функції. Наприклад, звичаєві норми («обрядки») Запорозької Січі передбачали позбавлення волі як складовий елемент конкретного покарання, але місцем ув'язнення на Січі була «пушкарня», де в ямі, часом закутих у кайдани або колодки, тримали злочинців. Справжніх в'язниць на Січі не було, оскільки вони суперечили військовому життю козаків, які перебували постійно в русі. У Литовсько-Руській державі позбавлення волі набуло широкого розповсюдження після прийняття Статуту 1588 року. Але це ув'язнення як вид покарання також ще не набуло самостійного значення і входило до системи композицій у вигляді складової частини сукупного покарання, розподіленого на етапи.

Окремі процедурні елементи ув'язнення можна зустріти в Артикулах XII та XV Литовського статуту 1588 року, а Артикул XXXI «О устроении тюремъ при НАШИХЪ судахъ и поскольку брать потюремнаго отъ колодниковъ» [1, 14-16] безпосередньо визначав порядок влаштування місць ув'язнення при судах та дії посадових осіб щодо їх утримання. На воєвод і старост, згідно з цим Артикулом, покладалися обов'язки організації охорони і нагляду за дотриманням закону. Особливої уваги для дослідження заслугує збірка «Прав, за якими судиться малоросійський народ» [1, 19-33], деякі Артикули якої, наприклад, Артикул XXII «О содержаніи при судахъ и урядахъ кр'ѣпкихъ туремъ и въ ныхъ колодниковъ, такожъ о платежі потюремномъ, и о б'ѣжавшихъ колодникахъ» прямо визначають порядок будівництва тюрем, розміщення арештантів та умови їх утримання.

Таким чином, законодавство XV-XVII ст., що діяло на території України і Росії, передбачало в системі покарань тюремне ув'язнення, але не як самостійний вид покарання, а як елемент складової частини сукупного покарання, встановлювало окремі процедурні елементи його виконання та регламентувало деякі питання будівництва тюрем, елементи нагляду і охорони.

На території Російської імперії вперше тюремне ув'язнення як самостійний вид кримінального покарання було закріплене в Судебнику 1550 року. Слід також погодитися з думкою російського дослідника В.О. Рогова про наявність у Судебнику певної системи місць позбавлення волі, згідно з якою вперше відслідковується чотири групи місць ув'язнення. До першої групи відносились приватні тюрми, які розміщувались при дворах та резиденціях крупних феодалів. До другої – державні тюрми (Білоозеро, Соловецький монастир тощо). Третю групу складали монастирські тюрми, призначені для утримання осіб духовного звання, а також противників церковної влади. Четверту групу складали місця ув'язнення в містах [6, 235-236].

Проте початком формування державної тюремної системи в Російській імперії слід вважати ухвалення Соборного Укладення царя Олексія Михайловича у 1649 році. Саме в Соборному Укладенні знайшли своє закріплення різні види тюрем і вперше була започаткована система управління ними. Так, у главі XXI «О разбойных и о татных делах» у розділі 97 прямо надається вказівка про порядок будівництва тюрем та призначення посадових осіб для управління ними [2, 285].

Певні позитивні зміни в тюремній галузі стали відбуватися лише в період царювання Катерини II, яка під впливом ідей французького просвітителя Вольтера поклала початок формуванню в російському суспільстві ідеї виправлення і перевиховання злочинців через працю. Особливої уваги заслуговує проект «Положення про тюрми», написаний Катериною II в 1787 році, у якому оголошена необхідність устрою окремих будівель для чоловіків і жінок, підслідних і засуджених, створення особливих тюрем для різних категорій засуджених, побудови однакових в'язниць в губернських і повітових містах. Професор М.М. Гернет охарактеризував його таким чином: «...проект Екатерины оказался мертворожденным. Совершенно ясно, как относилась она сама к этому своему писанию: она, конечно, не задавалась целью провести его в жизнь...» [7, 120].

Період правління імператора Олександра I прямо передував початку тюремних реформ на теренах Російської імперії. Олександр I був засновником специфічного органу «Піклувальне про тюрми товариство», вся діяльність якого в подальшому була тісно пов'язана з історією тюремних установ Російської імперії. Саме це товариство наступними десятиріччями було основною силою, яка сприяла процесу перетворення тюремної системи Російської імперії в пенітенціарну. На момент створення «Піклувального про тюрми товариства» особливу увагу влади викликали такі проблеми: нестача тюрем, їх переповнення, антисанітарія, жорстокість тюремщиків та спеціальних засобів, що застосовувались проти ув'язнених, відсутність шкіл, зношеність устаткування тощо. Природно, що перед ініціаторами створення Товариства встало питання про гуманізацію тюремної системи. Детальний аналіз Правил Товариства показує, що перша стаття визначала його головне завдання як моральне виправлення злочинців. Друга стаття визначала засоби виправлення, до яких, за думкою засновників, відносились: найближчий і постійний нагляд над ув'язненими; розміщення їх за видами злочинів або звинувачень; наставляння їх у правилах християнського благочестя та доброї моральності; заняття їх пристойними вправами; ув'язнення осіб, які скоїли провину або буянять, до відокремленого приміщення тощо. Найбільш важливим пунктом Правил, на наш погляд, був дозвіл членам комітету Товариства відвідувати місця ув'язнення в будь-який час, що надавало можливість особистого ознайомлення членів комітету із станом тюрем [1, 172-175]. Слід підкреслити, що діяльність «Піклувального про тюрми товариства» за традицією того часу носила громадсько-державний характер.

Дослідження історії «Піклувального про тюрми товариства», аналіз діяльності якого на початку XIX століття доводить, що поруч з основним завданням – благодійністю, його центральні органи та відділення в містах (губерніях) виконували функції державних органів управління тюремною системою і були наділені для цього реальними державно-владними повноваженнями, має суттєве значення для сучасної пенітенціарної системи.

Реформаторські ідеї попередніх царів певним чином зміг реалізувати Микола I, під час правління якого проходить поступове становлення системи нормативно-правових актів, яка була спрямована на кодифікацію імперського кримінального та кримінально-виконавчого законодавства. Наслідком реалізації цих заходів було прийняття «Зводу Установ і Статутів про утриманих під вартою та про засланих» у 1842 році, у якому вперше юридично була закріплена фактично існуюча система місць позбавлення волі, яка складалась з: «а) особливих приміщень при будинках Приватних Управ (З'їжджих Будинках), при Загальній Управі міської поліції (при Управі Благочинія, при Присутствії Поліції, при Городнічеському Правлінні); б) тюремних замків або острогів у містах; в) робітних і гамівних будинків в містах; г) арештантських рот цивільного відомства» [1, 207]. У цей же період приймаються на законодавчому рівні нормативні акти, що регулюють правове становище тюремних службовців. До них, у першу чергу, відносились «Положення про доглядача тюремного замку» приблизно 1804 року та «Інструкція доглядачу губернського тюремного замку» від 9 квітня 1831 року, які вперше визначили правовий статус і повноваження як осіб тюремного персоналу, так і арештантів [1, 282-305].

Слід зазначити, що період до 1862 року був достатньо важливим для становлення і розвитку пенітенціарної системи Російської імперії, оскільки саме в цей час закладались її ідейно-теоретичні засади, а урядом здійснювались певні заходи, спрямовані на створення кримінально-виконавчої нормативної бази імперії. Також необхідно підкреслити, що в цей період розпочалась суспільно-політична підготовка до майбутньої тюремної реформи в Росії, були створені необхідні для її проведення передумови організаційно-правового характеру. За думкою більшості дослідників, зокрема, А.П. Печнікова, питання реформування тюремної системи виникло не самостійно, а як наслідок розуміння необхідності реформування всього суспільства після відміни кріпацтва [8, 14]. Саме тому ми вважаємо за необхідне розглядати тюремну реформу не окремо, а як частину реформування всього суспільства, поруч із фінансовою, військовою, земською реформами.

Передумовами подальшого розвитку організаційно-правових засад діяльності тюремних установ у Російській імперії стали відміна кріпацтва та початок буржуазних реформ середини XIX століття. Царський уряд розумів, що під час проведення реформування суду, армії, управління на місцях, фінансової системи та освіти, неможливо залишити без уваги проблеми тюремної системи. Тому 18 серпня 1862 року цар затвердив рішення Державної Ради, згідно з якою управління всіма місцями позбавлення волі цивільного відомства було зосереджено в Міністерстві внутрішніх справ. У зв'язку з цим, починаючи з 1862 року, Міністерство внутрішніх справ починає збирати офіційні відомості про стан тюремної системи Російської імперії, що створювало організаційні та правові засади для проведення тюремної реформи. Сучасний російський дослідник історії пенітенціарної системи Росії А.П. Печніков вважає, що саме з часу зосередження питань управління пенітенціарною системою в Міністерстві внутрішніх справ і починається перший етап тюремної реформи в Російській імперії, який тривав до 1879 року [8, 16].

Проведена перевірка показала незадовільний стан тюремних приміщень, низький рівень організації управління тюремними установами, недостатнє правове врегулювання кримінально-виконавчих правовідносин на законодавчому рівні. Разом із звітами про діяльність тюремних установ, основне місце в яких займали переліки недоліків існуючої тюремної системи, губернські керівники пропонували достатньо цікаві в науковому і практичному плані пропозиції щодо поліпшення її діяльності, зокрема, одноголосно наполягали на створенні єдиного центрального адміністративного органу для управління місцями позбавлення волі в кожній губернії з відповідним правовим статусом та штатами. Безпосереднє керівництво пропонувалось покласти або на поліцмейстера, або губернського тюремного інспектора. Таким чином, наслідками роботи з інспектування тюрем, з одного боку, стало встановлення реальної картини тогочасного становища тюрем з усіма наявними недоліками, а з другого, з'явилась можливість намітити першочергові цілі, визначити конкретні завдання та напрямки майбутньої тюремної реформи. Незважаючи на те, що тюремна реформа назріла, її реалізація розпочиналась і проходила вкрай повільно. Причинами цього сучасні дослідники історії пенітенціарної системи України Р.А. Калужний, В.І. Маковський та В.Г. Чубатенко вважають «відсутність достатньої кількості коштів та зв'язок з тим, що не була завершена судова реформа» [9, 165].

Збір відомостей про вітчизняні місця позбавлення волі і вивчення закордонного пенітенціарного досвіду були паралельними процесами, які переслідували одну мету –

напрацювання тактики тюремного реформування. Займались цими проблемами Комісії із перетворення тюрем Росії, які працювали, змінюючи одна іншу, починаючи з 1845 року і фактично до 1879 року, тобто до створення Головного тюремного управління. До роботи в цих державних утвореннях залучались не тільки практики, тобто урядові чиновники, а також відомі науковці – тюремознавці та представники громадськості, у тому числі і професор М.С. Таганцев, судовий і громадський діяч А.Ф. Коні. Підсумки роботи всіх попередніх комісій були узагальнені і всебічно обговорені під час роботи створеної при Державній Раді в 1877 році Комісії по тюремному реформуванню для розробки правових основ реформування тюремної системи в умовах централізації керівництва її діяльністю під керівництвом статс-секретаря К.К. Грота [10]. На підставі висновків комісії 11 грудня 1879 року був виданий закон «Про основні положення, що мають бути керівництвом при реформуванні тюремної частини і при перегляді Укладення про покарання» [10, 48], який став програмною концепцією перетворення як безпосередньо тюрем, так і управління ними. Одним із положень цього закону і було передбачене створення Головного тюремного управління – нового державного органу, раніше невідомого державному апарату Російської імперії, головним призначенням якого вперше в історії було вирішення проблем тюремної системи в масштабах усієї країни.

Створення 27 лютого 1879 року Головного тюремного управління в структурі Міністерства внутрішніх справ [11, спр.396, арк.122зв.-124] стало центральним етапом тюремної реформи в Російській імперії. Головне тюремне управління було автономним і, згідно із законом, користувалось певною самостійністю. Начальник Головного тюремного управління мав право своєю владою приймати рішення про застосування необхідних виконавчих і розпорядчих заходів у тюремній галузі, не питаючи на це додаткового дозволу міністра внутрішніх справ. Начальник Головного тюремного управління призначався указом царя урядовому Сенату за поданням міністра внутрішніх справ і володів достатньо широкими повноваженнями. Він, наприклад, завідував усіма цивільними місцями ув'язнення, арештантською пересильною частиною, виправними притулками; відповідав за витрату асигнованих за кошторисом кредитів; здійснював нагляд за місцевими установами тюремного управління; йому підпорядковувалась конвойна варта; він наглядав за діяльністю патронажних товариств. У безпосередньому підпорядкуванні начальника Головного тюремного управління перебував його помічник, на якого покладалась обов'язки завідування канцелярією управління та виконання обов'язків начальника Головного тюремного управління у випадку його відсутності або хвороби.

Особливе місце в діяльності Головного тюремного управління займали тюремні інспектори, які безпосередньо підпорядковувались начальнику управління. У випадку його відсутності один з інспекторів виконував обов'язки помічника начальника. 20 червня 1879 року міністром внутрішніх справ Л.С. Маковим були затверджені Правила для керівництва тюремним інспекторам під час відряджень з метою огляду і ревізії тюремних установ [11, 26]. Інспектори за вказівкою начальника Головного тюремного управління направлялись для проведення збору на місцях, як у віддалених тюремних установах, так і в губернських правліннях та інших державних установах, що мали будь-яке відношення до тюремної частини, різноманітних відомостей, необхідних для повного ознайомлення з існуючим станом справ тюремних установ та для розробки законодавчих і адміністративних заходів, спрямованих на кращий устрій місць позбавлення волі [1, 159].

28 грудня 1915 року була затверджена Загальна тюремна інструкція, дія якої розповсюджувалась на всі місця ув'язнення, у тому числі і каторжні тюрми; виправні арештантські відділення; інші тюрми (губернські, повітові, окружні, слідчі, строкові та пересильні, тюремні замки тощо, а також всі арештні будинки і приміщення, в яких утримувалися арештанти тюремного розряду [1, 159]. Інструкція визначала загальні обов'язки служби чинів тюремної стражі, організацію служби тюремних наглядачів, внутрішній тюремний розпорядок, порядок та умови тримання арештантів, порядок їх звільнення з місць ув'язнення.

Головне тюремне управління залишалось у підпорядкуванні Міністерства внутрішніх справ до кінця 1895 року, тобто протягом шістнадцяти років. 13 грудня 1895 року Головне тюремне управління, що керувало всією тюремною системою Російської імперії, вийшло із складу Міністерства внутрішніх справ і перейшло в підпорядкування Міністерства юстиції з метою «сближения тюремного дела, в его законодательной постановке и практическом осуществлении, с важнейшими интересами уголовного правосудия» [10, 48].

Слід зазначити, що проблема організації управління тюрмами на місцях у Російській імперії була розв'язана наприкінці XIX сторіччя з введенням у губерніях тюремних інспекцій, що стали представниками Головного тюремного управління, через яких воно підтримувало зв'язок з окремими місцями ув'язнення. Введення інспекцій стало необхідною умовою для однакового виконання покарання у виді позбавлення волі на всій території імперії, обмеження адміністративних функцій Товариства піклувального про тюрми, забезпечення соціального і правового захисту персоналу місць позбавлення волі шляхом чіткої юридичної регламентації їх правового статусу та соціальних гарантій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України / Упор. Г.О. Радов, І.І. Резнік. – К.: ВД «Говард Пресс», 1998. – Т.1. – Ч.1. – 414 с.
2. Тихомиров М.Н. Соборное уложение 1649 года / М.Н. Тихомиров, П.П. Елифанов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1961. – 431 с.
3. Памятники русского права / Под ред. К.А. Софроненко. – М.: Юридическая литература, 1957. – 428 с.
4. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы / Под ред. В.М. Корецкого. – М.: Юридическая литература, 1961. – 612 с.
5. Історія держави і права України: хрестоматія [для студ. юрид. вузів і фак.]. – К.: Либідь, 1996. – 612 с.
6. Рогов В.А. История уголовного права, террора и репрессий в Русском государстве XV–XVIII вв. / В.А. Рогов. – М.: Изд-во НОРМА, 1995. – 452 с.
7. Гернет М.Н. История царской тюрьмы: В 5 т. / М.Н. Гернет. – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1950. – Т.1. – 384 с.
8. Печников А.П. Главное тюремное управление российского государства (1879 – октябрь 1917 гг.): автореф. дис. на соиск. учен. степени докт. юр. наук за спец.: 12.00.01 / А.П. Печников; Академия управления МВД России. – М., 2002. – 52 с.
9. Калюжний Р.А. З історії пенітенціарної реформи в Російській імперії / Р.А. Калюжний, В.І. Маковський, В.Г. Чубатенко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 1998. – №3. – С. 165-170.
10. Органы и войска МВД России: Краткий исторический очерк. – М.: Академия МВД СССР, 1996. – 612 с.
11. Постановление Государственного Совета Российской империи «О создании в структуре Министерства Внутренних Дел Главного Тюремного Управления и Совета по тюремным вопросам». 27 февраля 1879 г. – ЦДІА України. – Ф. 442. – Оп. 54. – Спр. 396. – Арк.122зв.–124.

УДК 343.543

ВПЛИВ КРИМІНОГЕННИХ ФАКТОРІВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ

Ларченко М.О., к.ю.н., доцент

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

У статті автор робить висновок про те, що сім'я є основним інститутом соціалізації особи і сама по собі повинна виконувати значну антикриміногенну функцію. Проте існують категорії сімей, де через вплив чинників різного порядку ця функція не виконується, а навпаки, існує значна імовірність